

A PALLAS NAGY LEXIKONA

AZ ÖSSZES ISMERETEK ENCIKLOPÉDIÁJA

TIZENHAT KÖTETBEN

XI. KÖTET

Közép—Magyal.

A SZÖVEGBEN 134 ÁBRA; KÜLÖN MELLÉKLETÜL 32 KÉP, EZEK KÖZT
5 SZINNYOMAT, 4 TÉRKÉP ÉS 3 VÁROSI TERVRAJZ

BUDAPESTEN

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1895

Kurdok, mohammedán vallásu indogermán néptörzs, mely a róla Kurdisztánnak nevezett tartományt lakja (l. o.). Részben török, részben iráni fenhatóság alatt élnek. Mintegy 1.500.000 közülök a török, vagy 750.000 a persa birodalomhoz tartozik. Saját törzsfőnökeik alatt nomád, rabló életmódot folytatnak; sem az oszmán, sem az iráni kormánynak nem sikerült őket tökéletesen megzabolázní. Nyelvök az *iráni* nyelveszaládhoz (l. o.) tartozik és meglehetősen közel áll az új-per-sához. Vannak ugyan egyes kurd írók, de azért tulajdonképeni kurd irodalomról még nem lehet szó. Kurd nyelvtant irt Justi, *Kurdische Grammatik* (Szt. Pétervár 1880) és Rhea, *Brief grammar and vocabulary of the kurdish language of the Hakari district* (New-Haven 1872); szótárt Jaba, *Dictionnaire kurde-français* (Szt. Pétervár 1879); kurd szövegeket adtak ki Prym és Socin, *Kurdische Sammlungen, Erzählungen u. Lieder, Texte u. Übersetz.* (2 rész, Szt. Pétervár 1887—90. 2 köt.). V. ö. *Lerch*, *Forschungen über d. Kurden u. d. Iran. Nordchaldaer* (Szt. Pétervár 1857—58, 2 köt.); *Buttyka T.*, *Die K. und ihre Wohnsitze* (Ungar. Revue 1892).

KÉZL.

Kureis (koreis, kurais), középarábiai törzs, mely a Kr. u. V. sz.-ban a Hidsázot lakó néptörzsek felett hegemoniát gyakorolt azért, hogy Mekkát bírta és az arabság központi szent házá, a Ká'bát (l. o.) gondozta. E törzsből származott Mohammed. Egészen azon idők, hogy a khalifátus a török szultánokra szállt, a mohammedánok köztudata szerint csakis a K. törzsből származó férfiu tarthatott igényt az iszlám világ o legfőbb méltóságára. Az arab irodalmi nyelvben a K. dialektusa jutott érvényre; rajta van szerkesztve a Korán is.

G—R.

Kurelac Ferenc, horvát író, szül. Bruvnbán 1810., megh. Zágrábban 1874 jun. 18. Egy ideig Fiumében gimnáziumi tanár volt, de 1849 óta csakis az irodalomnak élt. Munkái: *Recimo koju* (nyelvészeti értekezés 1850); *Pluminensia* (1862); *Runje i pahuljice* (élecs költemények, 1868); *Jacke* (a magyarországi horvátok népköltészeté, 1871) stb. Nagy érdemei vannak nyelvészeti téren a tájszólások összegyűjtése által.

B—É.

Kuren, folyó, l. *Karun*.

Kurétek, Kybele istennő szolgáló szellemei.

Kurety, kisközség Hunyad vármegye brádi j.-ban, (1891) 848 oláh lak.; határában kis aranybánya van.

Kurföld (Kurland, Kursemme, Kurlyandszkaja gubernija), orosz kormányzóság Livonia, a Rigai-öböl, a Keleti-tenger, Kelet-Poroszország, Kovno és Vitebszk között 27,286 km² területtel (ebből 261 km² tó), 693,421 (azaz 1 km²-re 25) lak. Partjai laposak és csaknem egyenes vonalban húzódnak a Memeltől Domesnás-fokig; velök egyközűen homokpadok vonulnak el; azért csakis Libau, Polangen és Vindau a jó kikötők. Nagyobb síkság a partokon és az Aa mellett a Mitau. A kormányzóság többi része dombos. A Dűna és Aa közti földhát és vízválasztó a Kuri-felföld; az Aa és Vindau közt pedig a Kék-hegyek emelkednek. Tavainak száma 300. Az éghajlat mérsékelt; a juliusi középhőmérséklet 22, a januáriusi — 13, az évi 6^o2'. A lakosok 75%-a lett, 8%-a né-

a polgári perben az alperesnek, a büntető perben a vádlottnak L.-e. A L. szerinti illetékesség (forum domicilii) a polgári perben a szabály, a büntető perben azonban csak kivétel. Itt első sorban a büneselekmény elkövetésének helye (forum delicti commissi, l. o.) irányadó.

Lakhmidák, a Lakhm törzsből származó arab fejedelmi család, mely a III. sz. második felétől kezdve a persa nagykirály főhatósága alatt a mezopotámiai arabság fölött uralkodott és a bizánci császárságtól függő ghasszanida (l. o.) arab fejedelmekkel versenyzett. A L. székhelye Hira városa volt; a hirai udvaron a költészet nagy pártolásnak örvendett, az iszlám előtti híros arab költők sűrűen fordultak meg ott és máig is maradt dícsőítő költeményeket Intéztek az iranyukban bőkezű fejedelmekhez. Az V. sz.-ban a délarab kinditák részéről, kiknek sikorult a közepszerű arab törzseket szövetséggé egyesíteni. A L. területének határáig előnyomulni, nagy vesztély fonyogtató a hirai államot, míg a VI. sz. elején a L. legyőzték a szövetséget. Imru-ul-Kais költő (l. o.) a L. által legyőzött és halállal sújtott legutolsó kindita fejedelem unokája volt. Nem sokára a győzelem után a persa király véget vetett a L. uralkodásának. Utolsó fejedelmüket, V. No'mánt, ki nem igen akarta magát a persák hatalmának alárendolni, 602 körül II. Khosrau láb alól eltötte. A L. helyébe a persák holtartókat neveztek ki, míg végül a mohammedán hódítás Mezopotámiát is a khalifa birodalmába foglalta. V. ö. *Nöldeke, Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sassaniden* (Lejda 1879). *Derenbourg H., Le Diwan de Nábige Dhobyán* (Paris 1869).

Lakhnau v. Luknov, l. Lakno.

Lakisták, l. Lake-School.

Lakits, I. Ferenc, esillagász és író, szül. Pécsen 1859 febr. 19. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában és Budapesten, az egyetemeket Budapesten végezte. 1880. tanári vizsgálatát követően utáni állami ösztöndíjjal Göttingában, Berlinben és Bonnban töltött két évet esillagászati tanulmányokkal, melyeket 1882—86. a kir. József-megyei egyetemen mint a goodézia asszisztense értékelte. Ugyanez idő alatt az ágostai hitv. evangélikus budapesti főgimnáziumon mint helyettes tanár is működött. 1885 dec. végén az akkor életre léptetett m. kir. postatakarékpénztárhoz számvizsgálóvá, majd számtanácsossá neveztetett ki. 1890. a Magyar orvosok és természetvizsgálók nagyváradi vándorgyűlésén egy *Néhány középkori napfogyatkozás összefüggésben a millenniummal* c., egyszersmind állami esillagda felállítását indítványozó előadása kapcsán e vándorgyűlésnek egyik központi titkárává választatott meg s ezóta ugy ezek előkészítésében, mint munkálatainak szerkesztésében tövökonyon részt vett.

2. **L. Vendel,** pedagógus, született Vindornafokon (Zala) 1841 szept. 6. Az elemi iskolát a gimnázium négy alsó osztályát Keszthelyen, a tanítóképző intézetet 1864. Győrött végezte. Tanítóskodását is Győrött kezdte meg s Nagy-Ahonyban folytatván, 1868. hasonló minőségben a székelyfővárosba jutott. Budapesten előbb osztálytanár volt, 1877. pedig igazgató-tanítóvá tettek s jelölték

frank póthitelt kért a képviselőháztól, hogy a L.-puskakat átalakíthassa.

Lebélyegzés, az értékpapírnak bélyegjelzéssel való ellátása, mely arra szolgál, hogy egy bizonyos ténykörülmény igazoltassék. Így ha valamely részvénynek nincsenek szelvényei, L.-sel konstatálják az osztalék kifizetését. L.-sel jelzik, hogy valamely részvény névértéke veszteségekből eredő leírás folytán leszállított, v. tökeemelések esetén az elővételi jog gyakorlását. Végül L.-sel jelzik, hogy valamely külföldi sorsjegy v. kötvény forgalomképes.

Lébény (*L.-Szent-Miklós*, Leiden), nagyközség Moson vmegye magyar-óvári j.-ban, (1801) 2969 magyar és német lakossal, vasúti állomással, posta- és táviróhivatallal. — *Apátsága* szent Jakab tiszteletére s a bencések részére Phocon (Poth) mosoni és Csepán bácsi főispánoknak s unokaücsücsüknök, Istvánnak, a Hédeváry-nemzetség tagjainak alapítása. Ez alapítványt 1908 II. Andráshely hagyta. A XIII. században az apátság egyre gyarapodott. Rómán stílusú egyháza hazánk legszebb és legjellegzetesebb műemlékei közé tartozik. (Alaprajzának, nyugati és keleti homlokzatának képét, l. az *Építészet* XV mellékletén.) Az apátságot már a mohácsi vereség után elfoglalta, de 1539. visszaadni kényszerült Wetzszlaveczi Boldizsár deák. A barátok azonban elszéledtek s az apátságot 1638. a jesuiták kapták, kik az egyházat is megújították. Utoljára 1862—64. és 1887. restaurálták a templomot, mely a jezsuita-rend eltörlése óta plébániái egyházzal szolgál.

Lebenye, *lebernyeg* v. *pötyögő* (kondó), a marhánál a nyak alsó előröl leereszkedő bőrköttőzet.

Lebert Hermann, német patológus és sebész, szül. Boroszlóban 1813 jun. 9., megh. Bexben 1878 aug. 1. Orvosi és természettudományokat tanult Berlinben, Zürichben és Párisban, s előbb Leidenben, majd 1838. Laveyben fűrdőorvos lett. 1846. mint gyakorló orvos Párisba telepedett át, hol *Traité pratique des maladies scrofuleuses et tuberculeuses* (Páris 1849) c. jutalmazott műve révén nagy tekintélyre tett szert. 1853. a zürichi, 1859-ben a boroszlói klinika tanára s a szegényház igazgatója lett, de 1874. visszavonult hivatalától. L. leginkább a természettudományok vívmányaitakarva az orvostudományokban értékesíteti. Művei: *Physiologie pathologique* (2 kötet, Páris 1845); *Traité d'anatomie pathologique générale et spéciale* (2 kötet, u. o. 1852—64); *Handbuch der praktischen Medizin* (2 kötet, Tübinga 1855—56); *Handbuch der allgemeinen Pathologie und Therapie* (Tübinga 1865); *Traité pratique des maladies scrofuleuses et tuberculeuses etc.* (Páris 1849, németül Stuttgart 1851); *Klinik der Brustkrankheiten* (2 kötet, Tübinga 1874); *Die Krankheiten des Magens* (u. o. 1878) stb.

Lebid b. *Reb'a*, arab költő a Mohammed halálát követő lépését közvetlenül megelőző időben; az iszlám keletkezését megelőzte és az új valláshoz eszélyesen közeledő korszakban telepedett meg, ahonnan Ommajjad uralkodása alatt Kufába vándorolt ki. Itt költészetével belül 85 éves korában, 660—662 körül meg halt. Leghíresebb költeménye a Mo'allakát (l. o.) sorsban foglal helyet; külön kiadás De Saacytól.

Calla et Dimna, Paris 1816, függelékében), Billberg (London 1826) és Peipertől (Boroszló 1828). Csak legújabb időben fedezték fel L. divánját, melynek egyik részét Juszuf Dija al-dín al-Kháli (Bécs 1880), folytatását Huber Antal (Lejda 1887) és Brockelmann Károly (u. o. 1891) tették közre, az utóbbiak német fordítással. E költemények azonban nagyrészt az iszlám vallásos felfogását és világnézetét tükrözik és jelen alakjukban hajosan tulajdoníthatók L.-nek.

Bradam. Sloane, The poet L., his life, time and fragmentary writings, Lipsze 1877; Kromer, Über die Gedichte d. L. Bécs 1881; Huber, Das Leben des L. mit einem Theile noch nicht veröffentlichten Gedichte, Lejda 1887; Brockelmann, Diván des L., 2 rész, u. o. 1891; Goldziher, A pogány arabok költészetének hagyományai, Budapest 1893, 61—63. old. G—R.

Leblab (növ.). l. *Lablab*.

Leblanc (ejtsd: löbláñ) *Miklós*, francia nagyipar, a szódagyártás megalapítója, szül. Yvoy le Prében 1742 dec. 6., öngyilkos lett a st. denisi szöngényekházában 1806 elején. Orvosnak készült s 1780. az orleansi herceg sebésze lett. L. szonvedéllyel foglalkozott a kómiával s midőn (1783) a francia kormány a szóda olcsó előállítására jutalmat tűzött ki, L. a glaubersonak szénsavval való izzítással oldta meg a kérdést, s 1789-ben föllépett találmányával. Az orleansi herceg 200,000 frankot bocsátott L. rendelkezésére, ki (1791) Dizé és Schée társaságában megnyitotta gyárát St. Denis mellett, melyet azonban az orleansi herceg lefejeztetése után konfiskáltak, L. pedig a jóléti bizottság felszólítására nyilvánosságra hozta a szódagyártás titkát. Midőn jutalmul ezért (1801) a konfiskált gyárat visszakapta, tőke hiányában nem tudta azt megnyitni és nagy nyomorba süllyedt, végre pedig elkeseredésében öngyilkossá lett.

Leboeuf (ejtsd: löböf) *Edmond*, francia marsall, szül. Párisban 1809 dec. 6., megh. Moncelban (Orne) 1888 jun. 7. 1832. mint hadnagy a tüzérséghez került. 1837—1841-ig Algériában szolgált; 1848. másodparanesnökká, a krími háboruban ezredessé léptették elő s 1854. tüzérségi főzskari főnökké; mint ilyen tövékeny részt vett az Alma melletti ütközetben, valamint a Szebasztopol ellen intézett tüzérségi rohamban, amiért is 1854. nov. dandárparanesnökká nevezték ki. A krími hadjárat befejezése után a megszálló had paranesnokságával bízván meg, 1856-ig Kinburnban a jérisi beko feltételeinek végrehajtásával volt elfoglalva. Franciaországba visszatérve, a testőrtüzérség paranesnokává s 1857. osztálytábornökká léptették elő. L. tövékeny részt vett az 1859-iki olasz hadjáratban s már ekkor nagy mértékben megnyerte III. Napoleon bizalmát. 1869. jan. a VI. hadtest paranesnoka lett Toulouseban s még ugyanazon év aug. 21. Niel helyében hadügyminiszter. Midőn a német háboru elkerülhetetlennek látszott, L. azt hitette el a császárral, hogy a hadsereg teljesen csatakész és vérmes reményekkel kecsegtette a császárt, ki feltétlenül megbízott hadügyminiszterében, akit 1870. márc. 24. marsallá a háboru kitérésekor a vezérkar főnökévé nevezték ki. Azonban a francia hadsereg készületlenegénél és számos szervezeti hibájánál fogva L. támadóterve kivihetetlennek bizonyult, mi a had-

3. *L.* (III.), vagy az *Isauriai*, bizanci császár, (uralkodott 717—741.) született Germanikoiában (Kis-Ázsia) 675. és eleintén *Konon*-nak hívták. II. Anastasios az ázsiai hadsereg vezérévé tette, midőn pedig III. Theodosius 716. amazt megbuktatta, L. Theodorost taszfította le a trónról és megkezdte uralkodását (717). Néhány hónappal koronáztatása után egy egész esztendőig az arabok ellen kellett Konstantinápolyt megvédelmeznie, mig nem tőlük megszabadult. Több elleneszásszárral is kellett harcolnia. A hadügy és a közigazgatás terén több üdvös reformot létesített, a képek tisztelete ellen irányuló rendeletével azonban maga ellen ingerele a papság, a barátok és az alsó nép haragját. Megh. 741. jun. 18. V. ö. *Schenkt*, Kaiser L. III. (Halle 1880).

4. *L.* (IV.), a *Kozár*, bizanci császár (775—80). V. Konstantinos császár és egy kozár hercegnő fia, szül. 750., megh. 780. szept. 8. 775. követte atyját a trónon, de nemsokára lázongó testvéreivel gyűlt meg a baja, kiket kegyetlenül megbüntetett. Egyébiránt szelid uralmat vitt és a képek tiszteletének kérdésében türelmesebnek mutatkozott atyjánál. 780 óta az arabokkal kellett küzdenie. Halála után tudós özvegye, Irene, kiskorú fiuk, VI. Konstantin nevében vitte egy ideig a kormányt.

5. *L.* (V.), az *Örmény*, bizanci császár, előbb I. Mihály Rhangabe császár hadvezére, 813—820. pedig császár. Egészben véro jó uralkodott és a bolgárokat is megfékezte, mindazonáltal ellenfelei amorloni Mihály érdekében összeesküvést szöttek ellene, melynek L. áldozatul esett.

6. *L.* (VI.), másként a *Bóles* (Philosophus), bizanci császár (886—912), I. Bazilios császár fia, szül. 866 és 886. aug. 29. követte az atyját a trónon. Sokat kellett harcolnia bolgárok, arabok, oroszokkal, kik ellen ugy védekezett, hogy egyik ellenségét a másik ellen izgatta. 893. L. császár a magyarokkal szövetségelt a bolgárok ellen, akiknek fejedelme, Simeon cár, fenyegette a görög-keleti birodalmat. L. követe, Niketas, ajándékokkal kedveskedett a magyaroknak és erre a magyar sereg, talán Liuntin (Árpád fiának) vezénylete alatt, átkelt görög hajókon az Al-Dunán és tüzzel-vassal pusztította a bolgár király országát. Három esztendőben is legyőzték a bolgár sereget és magát Simeont is ostrom alá fogták Mundraga hegyi várában. Azután a zsákmánnyal együtt visszatértek Btkölközbe. (Utóbb a bolgárok boszút vettek ezekért a magyarokon.) 912. Oleg kijevi fejedelemmel kereskedelmi szerződést kötött. Belkormányát sok erőszakos tett emléke homályosítja el. Az ő megbízásából készült alkalmasint a nevével elnevezett *Taktika* (I. *Bóles Leo*), mely fontos kitéfő a görög-keleti birodalom ellenségeit megismerteti. L.-nak tulajdonítják még a Konstantinápoly sorsára vonatkozó jóslatszerű mondasokat is (Oracula, kiadta Legrand, Les oracles de Léon le Sage, Paris 1875). V. ö. a keletrómai birodalomnál közzétett irodalmat. M. L.

Leo, halicsi fejedelem, a Rurik-házból való Dániel halicsi herceg s Anna novgorod-halicsi hercegnő fia, 1269. ősesének, Svarnonak megöletése után lett Halics, Kuhn és Drobiaz fejedelme 1257. szerencsésen hadakozott a tatárok ellen,

1260. azonban kívánatukra kénytelen volt lerombolni Lemberget s egyideig mint a tatárok szövetségese viselkedett. IV. Béla magyar király, ki nagyon tartott a mongolok újabb berontásától, a velök szövetségben álló Dániel fiát, Loót már 1251—52. eljegyezte leányával, Konstanciával. E házasságból származott György herceg (megh. 1316). 1271. V. István őt is belefoglaltatta a II. Ottokárral kötött békébe, 1278. azonban a diákruzi csatában L. hadai Habsburgi Rudolf s a vele szövetséges magyarok ellen Ortókar oldalán küzdöttek. Mint a tatárok hűbérese, ő kormányozta Kijevet, 1280. pedig Krakót és Sandomiért is el akarta szakítani Lengyelországtól, de sikertelenül, 1300. pedig Kijevet is oda kellett hagynia. A következő évben hunyt el.

Leo, I. Africanus (*Al-Haszan b. Muhammed Al-Vazán*), Granadából származó arab utazó író, 1492-től kezdve sok éven át beutazta Észak-Afrikát, a középső Afrika egy részét, Arabiát, Perzsiát, Szíriát, Örményországot és a Tatarságot. M. L. kor 1517-ben Egyiptomból Peszbe akart hajózni. Dserba szigete tuján (Tripolisban) tengeri rablók fogságába került, kik tudós foglyukat X. Leo papnak ajándékozták. Rómában a kereszténység vezetőit és a Leo nevet vette fel. E lépése után felváltva élt Rómában és Bolognában, elsajátította a latin és olasz nyelvet és számos főpapot az arabok tanított. 1526 után halt meg. Az É.-afrikai utazás ismeretere nézve nagy fontossággal bír a scriptio Africane című munkája, mely az arab eredetű kéziratból olaszra fordítva legelőször *Ramusio* Raccolta c. gyűjteményében (Venezia 1550. I. kötet) jelent meg, később latin fordításban *Florianus* tól (Antwerpen 1556, 2 kötet., Lejda 1632), franciául *Jean Temporal*-tól (Antwerpen és Lyon 1683) németre *Lorsbach* fordította (Herborn 1800). Kevesebb értékkel bír L. egy másik arab munkája, melynek latin fordítását: *Tractatus de philosophorum arabum*, *Hottlinger* (Zürich 1800) adta ki.

2. *L. Diaconus*, bizanci történétíró, szül. Keletről, Kis-Ázsiában 930. Konstantinápolyban ahol az udvarnál kapott állást. Utóbb II. Basiliosnak udvari papja lett és a bolgárok ellen vezetett háborúkban is megmaradt ura oldalán. Munkája a keletrómai birodalom történetét magában 959-től kezdve 975-ig. (Kiadta *Boissier* a görög írók booni kiadásában és Hase a német kiadásban.)

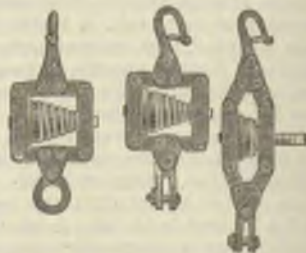
3. *L. Grammaticus*, bizanci történétíró, írt egy világrónikát fejezett be (ἡ ἑξῆς νεωτέρα ἱστορία), melyet 948-ig vezetett s melynek 836. évnél először tesz említést a magyarok kikötését ungereknek, hunnoknak és turkoknak is tartalmaz. Sokat kölcsönzött Georgius Monachus keleti írók gyűjteményéből. Kronográfiájának legjobb kiadása a *Boissier* írók gyűjteményében (Bonn 1842) van, hol a 269. lapon írja le a görög-magyar-bolgár háborúkat. V. ö. *Putzig E.*, *L. G.* (Byzantinische Zeitschrift III. köt., 1894).

4. *L. Hebraeus*, I. *Abravanel*.

Leo, 1. *Henrik*, német történétíró, szül. Bielefeldben 1799 márc. 19., megh. 1878 apr. 26. Erlangenben és Jenában végezte tanulmányait. Erlangenben, 1822. Berlinben magántanár volt.

Lokiec (lengyel), a rőfnek lengyel elnevezése, a lengyel rőf = 0,570 méter.

Lókimelő, a befogó készülék és a kocsis vagy munkagép közé iktatva, az állat egyenlőtlen járásából és az egyenlőtlen ellenállásokból származó lökéseket fogja fel s így a lovakat és a gépeket a lökések káros hatásától megóvjá. Tokba zárt kaucuk-lapokból v. tekeresrugóból készül. Ezen rugalmas közeg nagyobb ellenállásoknál v. az állatok rántásánál összeszorul s így az erőfőlösleget magába fölveszi, hogy azt később a gépre ismét átvigye és ezáltal a vonóerő veszteségét elhárítsa. Ily L.-k tehát különösen nyugtalan járásu állatoknál és rossz utakon ajánlatosak, de igen jó szolgálatot tesznek az indításnál a járgányon is, melynél ily rugalmas közeg nélkül a vonóállatok esetleg annyira megránthatják a járgányt, hogy annak fogazása eltörhetik. A gyakorlat igényeinek megfelelő Sack Rudolf által szerkesztett L.-t mutatunk be az ábrában. E L.

Sack-féle lókimelő erőmérővel.

battagu csuklós keretből és közbefogott tekeresrugóból áll. Nyugvó állapotban a keret derékszögű négyszöget képez, melynek a rugó tengelyével párhuzamos oldalai két-két részből állanak és csuklókat képeznek; e csuklók a vonórúddal, illetve a ragasztókészülékkel vannak összekötve, E L. egyúttal a szükséges vonóerőt is jelzi. E célból a rugó kétoldalt tányérszerű lemezekre fekszik, melyeken egy nyelv hatol át. Ez a keret baloldalához van szögceselve és annak jobboldalán két pecek között táján mozog. Ha a keret munkaközben hosszában kinyulik és a rugó összenyomatik, a nyelv a keretből kiér és az azon levő mércén a vonóerő nagysága leolvasható. Leggyorsabb a svéd L., acélrótból készített tekeresrugó, melyet a kocsis és a befogó készülék közé iktatnak.

Lokk (Lunsore), kisközség Bihar vmegyő élesdi j.-ban, (1891) 1306 oláh lak.

Lokmán, régi arab mondái böles neve, ki ily minőségben a korábban is említve van. Neve annyit jelent, hogy *elnyelő*, és az alapon *Bileán*-mai (l. o.), a bibliában említett pogány prófétával (kinek neve a héber bálá' a. m. elnyelni gyökérből származik) szokták azonosítani. A legendában (The L. Legend, Toy, Journ. of American Oriental Society, XIII. köt. 1889) majd mind délarábiai király, majd mind próféta, majd mind abissziniai rabszolga szerepel. Nevéhez az arab irodalomban számos böles mondás és tanítás fűződik. Sok gazdátlan bölesességet L. névéhez kapcsolnak. Hasonló módon egy a XII—XIII. sz.-ból való állatmeso-

gyűjteményt, mely nem egyéb mint Aesopus meséinek vajmi pongyola arab átdolgozása. I. meséinek neveztek el. Legelőször Erpenius Tamás (Lejda 1615, 1636), újabb időben Freytag (Bonn 1823), Röjiger (Halle 1830), Schier (Drezda 1831, 1839), Charbonneau (Páris 1846), Derenbourg József (Berlin 1850) adták ki részben irodalomtörténeti bevezetéssel. Régebben az arab nyelv elemi oktatásában szokták első olvasókönyvül használni; de eltértek tőle, mióta késő eredetéről és nyelvezetének gyarlóságáról meggyőződtek. E mesék berber fordítását René Basset adta ki tanulmánynyal a mesék eredetéről és jellegéről (L. berhère avoc quatre glossaires et une étude sur la légende de L., Páris 1890). G—H.

Loko, 1. az alsó Binue $\frac{1}{2}$ km. hosszú és $\frac{1}{2}$ km. széles szigete, az É. sz. $7^{\circ} 58' 16''$ alatt; magas vízállás esetén a Binue csaknem egészen el-lepi. — **2. L., város** az ugyanily nevű szigeten, mintegy 5000 lak., a város Afrika belsejéből jövő karavánoknak találkozó helye; fontos elefántcsontpiac.

Lokoda, az angolok kereskedő állomása Gandóban, a Niger jobbpartján, 4 km. nyire a Binue torkolatától, mintegy 2000 lak., hittérítő állomással. Itt pontosul össze a Niger- és Binue-menti forgalom.

Lokomobil (lat., l. a mellékelt 3 képet), oly gőzmotor, melyen a kazán és a gőzgép közös keretre vannak szerelve és kocsiszerkezettel könnyen szállítható. Helyhez kötött L.-nál külön szállító készülék nincs. A L. célja különböző helyen változatos munkaerőt igénylő különféle gazdasági munkagépeket hajtani. A L. főrészei: a kazán, a gőzgép és a kocsiszerkezet. A L.-kazánok általában hengeralakúra készülnek, belső tűzhelyök

1. ábra. Galloway-csőves kazán.

van és a fűtőfelület nagyobb része vagy a vízterbe helyezett nagyszámu és csekély átmérőjű tűzesővekből áll, vagy pedig néhány nagyobb méretű cső (forralósó) fekszik a tűzhelyben, mely csövek belsejében víz kering. Más szerkezeteknél a fűtővezeték tagas csövön vezetik végig, mielőtt a tűzesővekbe jutnának stb. Mind e szerkezeteknek van azonban közös jellegük, t. i. a hengerkazán, mely vagy függőlegesen, vagy vízszin-

M.

kedvezőtenebb viszonyoknál fogva, szűkebb körre szorítkozott; előadásainak némely jelentékenyebb részei kéziratok alakjában kerültek forgalomba; eredetileg latin nyelven szerkesztett volt *Elgyetemes történelem* című, több kötetre tervezett s jó-részt forrástanulmányokra alapított kézikönyvét magyarul 1853—54. kezdte nyomtatásban közzé-tenni, azonban a két első (terjedelmes) kötetten kívül a nagybecsű munkának további részei M. halála miatt nem láttak napvilágot. Tanári működésének elismeréseként (1851) nyugalomba léptekor a fejedelem az arany koronás érdemkereszttel tüntette ki. Gazdag historiai, főleg világtörténelmi művekben bővelkedő könyvtára a pannonhalmi nagy könyvtárba helyeztetett, illetve olvasztatott be. V. ö. *Ferenczy-Danielik*, Magyar Irók (I. köt., 1856) és *Scriptores Ordinis S. Benedicti* (Bécs 1881).

Ma 'arri Abū-l-'Alá, al-, arab költő, szül. a Háma melletti Ma 'arra helységben (Szíria) 973., megh. 1057. Már kora ifjúságában tünt fel költeményeivel. Mint költő eleinte Mutanabbi nyomdokaihoz lépett; e korszakából való *Szakt al-zand* című divánja (megjelent Bulákban 1286., Kairóban 1304 hidsra, Beirutban 1884). Később epigrammszerű filozofiai költeményeket írt, melyekben szabadelvű kortársai vakhitével és alakoskodó vallásgyakorlatával ellenzésben álló világnézetét és erkölcstanát juttatta éles kifejezésre. Társadalmi felfogását az asketizmus sötét pesszimizmusa árnyalja be; ideálja a nötlen állapot. E költemények, melyeket a Luzüm má lá jazam e. alatt gyűjtötte össze, Bombayban (1303 hidsra) és Kairóban (1306 hidsra) jelentek meg. Legjobb ismertetésüket Kremer Alfréd több rendbeli dolgozatában nyújtotta; legutóbb: *Über die philosophischen Gedichte des Abū-l-'Alá al-M., eine kulturgeschichtliche Studie* (Bécs 1888). V. ö. *Rieu*, De M. vita et carminibus (Bonn 1843). a—r.

Mááríb (héb.), a zsidók esti imájának neve.

Maas, folyó és franciaia département, l. *Meuse*.

Maassen Frigyes Bernát Keresztély, német jogtudós, szül. Wismarban 1823 szept. 24. Jenában és Berlinben tanult; 1849. Rostockban ügyvédi irodát nyitott, s ugyanakkor a Norddeutsche Korrespondent e. konzervatív irányu lapot indította meg. Miután 1851. katolikus lett, 1855. ki-nevezték a római jog rendkívüli tanárának a postí egyetemre, honnan még azon évben Innsbruckba, 1860. Grazba, 1871. Bécsbe helyezték át, ahol 1881. a birodalmi törvényszék, 1885. az osztrák uralkháza örökös tagja lett. Munkái: *Der Primat*

amelyek a termés burkától el nem válnak, nincs szükség kifejtésre. A nyír barkájából dörzsöléssel, az akác hüvelyből s az éger tobozából escpléssel fejtjük ki a magot. A fenyőfélék magja, a jegenyefenyő kivételével, érés után még jó ideig a tobozba zárva marad. A toboz lezárt pikkelyeit meleg segítségével kell felnyitni s ezt a műveletet *magpergetésnek* nevezzük. A magot a tobozból kipergethetjük a nap melegének segítségével, ha a tobozokat eserényeken kitergetve, a nap hevének teszszük ki, de nagyobb mennyiségű toboz kipergetésénél már hosszadalmas az eljárás és az időjárástól is nagyon függ, ez esetben tehát szobában vagy e célra berendezett épületben (magpergető intézet) mesterséges hővel pergetjük ki a magot. Újabb berendezésű magpergető intézeteink hazánkban a Leitner Jánosé Körmondén s az erdőkínestáré Mihálytelkén (Zólyom vmegye) és Zsarnócsán (Bars vmegye). Éz utóbbi részletes leírását v. ö. Erdészeti Lapok 1885., VIII. füzetében.

vds.

Magfógó, sebészeti eszköz, melynek az ollóhoz hasonló fogantyúja s tompa végű szárai vannak, melyek belső felszínükön rovátkosak, hogy biztosan fogjanak. Különböző nagyságban használják. A kisebbek kötözöszerek eltávolítására, apróbb idegen testek kihúzására valók, a nagyobbak erősebb fogásra, esontdarabok, testüregokbe jutott tárgyak eltávolítására használhatók. *n—y.*

Maggia (ejtsd: maddsia), 43 km. hosszú folyó Tészin svájci kantonban; a Lago di Naretből folyik ki; Locarno és Ascona közt széles deltában a Lago Maggioreba torkollik.

Maggiore (olasz, ejtsd: madsore) a. m. nagyobb; a zenében a dur-hangnem; ellenese a *minore* (kisebb) amivel a moll-hangnemet jelzik.

Maglingen, l. *Biel*.

Magh, bengál elnevezése Arakan (l. o.) lakóinak.

Magháló, l. *Kromatin*.

Magház, a szántásnál az egyes barázdák között keletkező mélyedések, melyek a szóróvetésnél a vetőmag befogadására szolgálnak. Jó vetés céljából szükséges, hogy a M.-ak lehetőleg egyenlő mélységűek legyenek, ami az eke helyes beállítása által érhető el. M. a botanikában l. *Magrejtő*. *u—n.*

Magháj (növény), l. *Mag*.

Maghon, l. *Magrejtő*.

Maghrib (arab) a. m. naplenyugta, ellentétben *masrik*-kal (napkelte), a mohammedán világ nyugati részének neve, azaz Spanyolország és (Egyiptom híján) Észak-Afrika. Marokkót a legszélőbb M.-nek (M. al-akszá) nevezik. *Szalát al-M.* a. m. esti ima, egyike a mohammedánokra nézve kötelező öt imádságnak. *G—R.*

Maghullás, az erdei fák és eszerjék magjának lehullása érés után. A legtöbb mag közvetlenül az érés után le hull a terméssel együtt, vagy abból kiperegve, míg mások még hosszabb-rövidebb ideig a fán maradnak s csak a légköri változások behatása alatt hullanak le vagy perog ki termésükből a mag. Az ily módon keletkezett erdők M. által felújult erdőknek nevezetnek. *vds.*

Mágia, az a csodás hatalom, melynélfogva rejtélyes módon, természetfölötti eszközök segítsé-